Торгівля людьми в умовах війни: як не стати жертвою?

З початку війни ризик потрапляння в ситуацію торгівлі людьми значно підвищився. Це пов'язано з тим, що частина людей виїхала на тимчасове місце проживання до Європи, частина переміщена всередині держави, а значна кількість людей примусово вивезені на територію росії та білорусі. Окрім того, російська агресія та злочини, вчинені представниками держави-агресора стосовно мирного населення України, зокрема, їх незаконне утримування, перебування в полоні та використання у збройному конфлікті, загострили проблему трудової та сексуальної експлуатації крізь призму ст. 149 Кримінального кодексу України.

Що таке торгівля людьми?

Суть поняття "торгівля людьми" визначає **Закон України "Про протидію торгівлі людьми"**, зокрема абзац 15 частини першої статті 1, а саме: торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства,

шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином.

Іншими словами, торгівля людьми – це форма сучасного рабства та порушення прав людини, від якої потерпають чоловіки, жінки та діти, та яка не втрачає актуальності у XXI столітті для жодної країни світу, включаючи Україну. Маніпулюючи бажаннями та намірами людей, їх ошукують та експлуатують.

Експлуататори отримують прибуток через контроль та використання інших людей. Ця проблема може торкнутися кожного, незалежно від віку, статі, освіти чи соціального статусу. Експлуатація може відбуватись як всередині країни так і поза її межами, а вербувальниками найчастіше є знайомі люди – ті, яким довіряють.

Як бачимо, торгівля людьми має різні види, серед яких і примусова праця, і використання у збройних конфліктах.

У яких формах може проявлятися торгівля людьми?

Торгівля людьми може відбуватись у різних формах:

- трудова експлуатація;
- сексуальна експлуатація, використання у проституції та порнобізнесі;
- примусове жебрацтво;
- примусове втягнення у злочинну діяльність та збройні конфлікти;
- торгівля людьми з метою вилучення органів, примусового сурогатного материнства тощо.

Ознаки того, що людина потрапила у ситуацію пов’язану з торгівлею людьми:

- забрали паспорт або інші документи;
- позбавляли вільного пересування та спілкування з рідним;
- погрожували, били або ґвалтували, знущалися або чинили психологічний тиск;

- примушували виконувати роботу, якою не хотіли займатися, застосовуючи фізичне чи психологічне насильство;
- примушували відпрацьовувати вигадані борги;
- була відсутня можливість за власним бажанням кинути роботу;
- примушували працювати понаднормово;
- проти волі використовували у збройному конфлікті.

Законодавство у сфері протидії торгівлі людьми

Оскільки торгівля людьми визнана міжнародною проблемою, вона не може бути розв'язана на рівні однієї України. Така боротьба потребує і національних, і міжнародних спільних дій та співробітництва – необхідно об'єднаними зусиллями перервати цей ланцюг насильства.

Міжнародне законодавство

Для протидії торгівлі людьми й нелегальній міграції з України наша держава повністю приєдналась до міжнародних документів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми і з дискримінацією жінок. Серед них:

- **Конвенція ООН 1949 року про боротьбу з торгівлею людьми й експлуатацією проституції третіми особами**, яка значно розширила коло дій, що вважаються злочинними у сферах торгівлі людьми та сексуальної експлуатації;
- **Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок**, шоста стаття якої вимагає від держав прийняття та виконання відповідних законів, що сприятимуть припиненню всіх видів торгівлі жінками;
- Декларація ООН про подолання насильства над жінками, в якій продаж жінок, їх експлуатація та примус до проституції чітко названі видом насильства проти жінок, який держави зобов'язані викорінювати.

Найважливішими міжнародно-правовими документами, які спрямовані на протидію торгівлі людьми, є **Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми**, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності і Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлею людьми. Цими документами визначено основні

поняття торгівлі людьми, окреслено коло суспільно небезпечних діянь, які підлягають обов'язковій криміналізації, передбачено основні стандарти запобігання, протидії торгівлі людьми, зокрема з метою експлуатації праці, а також захисту та реабілітації жертв цього злочину.

Національне законодавство

Оцінюючи зусилля України в боротьбі з торгівлею людьми, необхідно зазначити, що наша держава однією з перших у Європі ухвалила закон про кримінальну відповідальність за здійснення зазначеного злочину.

Так, ключовими актами у національному законодавстві, що діє у сфері протидії торгівлі людьми є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України "Про протидію торгівлі людьми", Закон України "Про охорону дитинства", Закон України "Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України" тощо.

Куди звернутись для отримання статусу?

Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів Національної поліції щодо захисту прав і свобод.

Соціальний та правовий захист

Особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання:

1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа;

2) медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги;

3) тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої

державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі;

4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України;

5) одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

6) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку.

У **Законі України «Про безоплатну правову допомогу»** до переліку категорій, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, не входять особи, що постраждали від торгівлі людьми. А тому такі особи мають право на БВПД на загальних засадах, тобто виходячи з їхніх доходів, або належності до пільгових категорій.

Проте, первинну правову допомогу може отримати кожен.

Також в Україні безкоштовну та конфіденційну консультацію з питань протидії торгівлі людьми можна отримати, звернувшись на Національну безкоштовну гарячу лінію з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів 0 (800)-505-501 (зі стаціонарних телефонів) та 527 з мобільного. Окрім того, можна звернутися на Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та ґендерної дискримінації за номером телефону 0 800 500 335 (з мобільного або стаціонарного) або 116 123 (з мобільного). Гаряча лінія організована та діє з 1997 року завдяки ГО "Ла Страда – Україна".

Варто зазначити, що 19 липня 2022 року Держдепартамент США включив росію до списків країн, що ведуть політику або практику торгівлі людьми та примусової праці або чиї сили безпеки та підтримувані урядом збройні організації вербують чи використовують дітей як солдатів.